

го комітету стандартизації, метрології та сертифікації України в редакції від 9 березня 2009 р. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0288-02>.

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. - 1984. - Додаток до № 51. - Ст. 1122.

11. Зверєва О.В. Захист прав споживачів. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 192 с.

12. Потапова С. Ознаки суб'єкта правопорушення, передбаченого ст. 1551 КУпАП (порушення порядку проведення розрахунків) // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - № 7. - С. 22-24.

13. Лист Міністерства доходів і зборів України від 27 вересня 2013 р. № 12060/6/99-99-22-01-03-15/1182 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: interbuh.com.ua/ru/documents/oneregulations/11789.

14. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 вересня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 48. - Ст. 483.

15. Канарева Н. Стихійна торгівля: що контролюватиме Міндоходів? // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://news.dtki.ua/ua/law/liability/27345>.

16. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 13-14, № 15-16, № 17. - Ст. 112.

Кукшинова О.О.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального та адміністративного права

Одеського національного морського університету
Надійшла до редакції: 02.09.2015

УДК 351.741

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ДІЇ НОРМ ПРАВА ПРИ ВИНИКНЕННІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ

Курбанов Я. Л.

Статтю посвячено правовому аналізу особливостей надзвичайної обстановки, яка створює особливі умови для роботи органів публічної адміністрації в надзвичайних ситуаціях техногенного характеру. У теоретико-правовому аспекті досліджено поняття "надзвичайна ситуація", проаналізовано різні підходи до його класифікації.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, громадська безпека, техногенно навантажений регіон, об'єкти критичної інфраструктури.

The article is devoted to legal analysis features an emergency situation, which creates special conditions for public administration in emergency situations manmade. In theoretical and legal aspects examined the concept of "emergency", analyzes the different approaches to its classification.

Keywords: emergency, public safety, technologically loaded region, critical infrastructure.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Реалізація окреслених напрямів державної діяльності можлива за умов стабільного функціонування всіх галузей суспільного життя та здійснення відповідних перетворень, насамперед, у політичній, економічній та соціальних сферах. Разом із тим, такі перетворення постійно зазнають негативного впливу стихійних лих, технологічних катастроф, глобальних змін в екосистемі, соціально-політичних конфліктів, які у своїй сукупності або окремо супроводжуються виникненням надзвичайних ситуацій. Останні, як невід'ємний складовий елемент функціонування суспільства, негативно впливають на

© Я.Л. Курбанов, 2015

реалізацію громадянами своїх конституційних прав та свобод, на захист яких спрямована діяльність правоохоронних органів.

Аналіз наукової літератури та практичної діяльності органів публічної адміністрації з питань гарантування безпеки держави, і зокрема публічної безпеки, дозволяє виділити групу загроз у техногенній сфері, до якої належать: виникнення великої кількості надзвичайних ситуацій техногенного характеру, використання під час технологічного процесу великої кількості морально застарілого та несправного обладнання, невчасний ремонт та модернізація виробничого обладнання, недотримання технологічних стандартів та норм під час виробничого процесу; значне антропогенне порушення і техногенна переважаність території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характерів; застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних відходів тощо. Водночас унаслідок розв'язаної проти України т.зв. "гібридної війни" до неприйнятної межі виросла вразливість об'єктів критичної інфраструктури.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблеми правового регулювання забезпечення техногенної безпеки входять до кола наукових інтересів вітчизняних учених: А. І. Берлача, С. С. Засунька, В.М. Комарницького, С. Ф. Константінова, О. В. Копана, О. Є. Користіна, С. О. Кузніченка, А.С. Спаського, Д.М. Павлова та інших. Водночас, особливості механізму дії норм права при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного характеру з об'єктивних причин вивчено недостатньо, що зумовлює необхідність здійснення активного наукового пошуку в цьому напрямі.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз особливостей надзвичайної обстановки, яка створює особливі умови для роботи органів публічної адміністрації в надзвичайних ситуаціях техногенного характеру.

Основний зміст статті. До основних завдань, які стоять перед державою (в особі уповноважених органів) в

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

умовах виникнення та існування надзвичайних ситуацій належать, по-перше, запобігання їх виникненню; по-друге, мінімізація людських жертв та матеріальних збитків; по-третє, оперативне відновлення становища, яке існувало до виникнення надзвичайної ситуації. Ефективне виконання поставлених завдань неможливе без використання правових заходів як під час самої надзвичайної ситуації, так і на стадії ліквідації її негативних наслідків. Отже, постає потреба визначення й окреслення особливостей механізму дії права при виникненні надзвичайних ситуацій та їх наслідків.

Із цією метою, насамперед, необхідно усвідомлювати специфічність будь-якої надзвичайної ситуації. Це означає, що ситуація визнається надзвичайною тоді, коли вона набуває нових рис і тенденцій. Тому правова політика, організаційно-ресурсні заходи для управління правореалізацією повинні обов'язково виходити з того, що становище, яке існувало, змінилося. Це на перший погляд тривіальне твердження на практиці враховується недостатньо.

Підхід до механізму дії норм права в умовах існування надзвичайних ситуацій повинен спиратися на принципове визнання кризовості суспільних процесів. Будь-яка надзвичайна ситуація є кризою, і правореалізація в такій ситуації в принципі є кризовою. Таке твердження впливає із сутності надзвичайної ситуації і тому потребує його реалізації стосовно самого права. Проте, у всякому разі аналіз механізму дії права в надзвичайних ситуаціях повинен враховувати те припущення, що мету права варто змінити, а інтенсивність та забезпеченість правореалізаційного процесу – посилити [1, с. 4-5].

Розглянутий підхід повинен бути одночасно каузальним і поведінковим, тобто виходити з наявності різного роду зв'язків і співвідношень між елементами надзвичайної ситуації та елементами механізму дії права, вираженими в певній поведінці суб'єктів права, і містити як предметну, так і функціональну характеристику, як надзвичайної ситуації, так і механізму дії права.

У Кодексі цивільного захисту, який введено в дію з липня 2013 р., дається таке визначення поняття "надзвичайна ситуація": "обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності" [2].

На думку вчених М.М. Брушлинського та В.П. Семікова, надзвичайна ситуація – це реальний прояв небезпек сучасного світу, які мають значні наслідки, суттєво впливають на економіку, політику, соціальне життя адміністративно-територіальної одиниці, регіону, країни [3, с. 17]. На наш погляд, таке трактування вдало відображає різноманітність наслідків надзвичайних ситуацій. Однак, здається, що прояв небезпек суттєво впливає на всі сторони суспільного життя, оскільки негативні наслідки надзвичайних ситуацій суспільству спричиняє не тільки і не стільки загроза шкоди, скільки безпосередня шкода. Саме вона є першопричиною і невід'ємною ознакою надзвичайних ситуацій і, крім того, ознакою

для розмежування останніх та "звичайних", "рядових" подій. Тому, незважаючи на конструктивність позиції цих дослідників, на нашу думку, необхідно більш детально тлумачити поняття "значні наслідки" та змістовніше окреслювати коло суспільних відносин, які зазнають негативного впливу від надзвичайних ситуацій.

Деяко по-іншому визначає поняття "надзвичайна ситуація" О.І. Пригожин, який розглядає їх як катастрофи природного, екологічного, техногенного і соціального характеру [4, с. 25]. На відміну від попередніх авторів він не включає до змісту поняття надзвичайних ситуацій стан загрози збільшення шкоди від "звичайних" пригод. Хоча слід зауважити, що "катастрофа" – більш вузьке явище порівняно з надзвичайною ситуацією. У зв'язку з цим позиція О. І. Пригожина, на наш погляд, не може бути повністю прийнятною.

Заслугує також на увагу визначення, сформульоване Л. І. Василькевичем, який під "надзвичайною ситуацією" розуміє "обстановку на об'єкті або певній частині території (акваторії), що склалася в результаті пригод і лих природного, екологічного, техногенного, соціального та іншого характеру, і призвела чи може призвести до значної шкоди, людських жертв і порушення умов життєдіяльності" [5, с. 50]. Запропоноване трактування має такі ознаки:

- 1) обстановка, яка утворюється в результаті виникнення надзвичайних ситуацій, може бути не тільки на певній території (акваторії), але й на окремо розміщених об'єктах критичної інфраструктури;
- 2) різновидом пригод та лих природного і техногенного характеру є також і соціальні конфлікти;
- 3) наявність не тільки події, яка відбулась, але й загрози її настання.

Отже, Л.І. Василькевич поняття надзвичайної ситуації характеризує більшою кількістю ознак, а отже, порівняно з попередніми дослідниками, під поняттям "надзвичайна ситуація" розуміє більш широке коло факторів.

Разом із тим важко погодитися з його твердженням про необхідність наявності ще двох додаткових факторів для виникнення надзвичайної ситуації, а саме: 1) події; 2) лиха різноманітного характеру. Зауважимо, що кожен із цих чинників окремо може зумовлювати виникнення надзвичайної ситуації.

Як цілком справедливо зауважують В. Комарницький, В. Шевченко, С. Єлькін, різноманітність визначень одного поняття в рамках законів однієї галузі не виправдана з точки зору єдності організаційно-правового регулювання відповідних суспільних відносин. Однак у кожному конкретному випадку визначення поняття "надзвичайна ситуація" сприяє виконанню конкретних та специфічних завдань, які ставляться окремо взятим нормативно-правовим актом [6, с. 22].

Використання різноманітної термінології навіть у межах однієї галузі знань, на думку С.М. Волошина, спричиняє їх нерозуміння, що може призвести до небажаних наслідків в критичні періоди розвитку надзвичайної ситуації [7, с. 35]. Використання етимологічного підходу при розгляді поняття "надзвичайна ситуація" вимагає попередньо поділити останнє на два окремі слова – "надзвичайний" і "ситуація". У тлумачному словнику української мови слово "надзвичайний" тлумачиться як "дуже сильний ступенем свого виявлення та не схожий на інші; має особливе значення, заслуговує на виняткову увагу; непередбачений, викликаний певною необхідністю, спеціально призначений для чого-небудь" [8, Т.

2, С. 264].

У свою чергу в словнику української мови слово "ситуація" тлумачиться так: "сукупність умов і обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей; стан, положення, обстановка" [8, Т. 3, С. 288].

Отже, у результаті аналізу слів "надзвичайний" та "ситуація" під "надзвичайною ситуацією" будемо розуміти становище, що раптово виникло і потребує від людей негайних дій. Дотримуючись буквального розуміння слів "надзвичайний" і "ситуація", термін "надзвичайна ситуація" дозволяє включати в себе всі виняткові обставини, також і соціального характеру.

Наступним напрямом дослідження поняття "надзвичайна ситуація", яке заслуговує на особливу увагу, є його доктринальне тлумачення. Варто зауважити, що указана проблематика виступає об'єктом досліджень учених як у галузі загальної теорії держави та права, так і галузевих юридичних наук – адміністративного, цивільного, кримінального права та ін. Саме тому науковці не можуть дійти єдиного висновку щодо визначення надзвичайних ситуацій.

Виходячи з вищенаведеного, надзвичайні ситуації можна зарахувати до випадкових подій, що мають юридичне значення і стають юридичним фактом. Такі події виникають незалежно від волі, свідомості і дій людей або виникають безпосередньо внаслідок дій одних людей, які є випадковими для інших людей, причому як правомірні дії, так і протиправні [9].

У теорії права поділяють факти-події за походженням: на природні (стихійні) і залежні у своєму походженні від людини. Але існує й інша точка зору, виражена С.А. Зінченком, який указує на те, що юридичні факти, які породжують, змінюють або припиняють окреме правовідношення, завжди виступають як вольові акти. А в тих випадках, коли процес правового регулювання породжується подіями, останні виступають лише матеріальними умовами, передумовами, не входячи в такому вигляді в юридичний факт [10, С. 11–12].

Слід зауважити, що в перерахованих вище визначеннях міститься важлива ознака, яка полягає в тому, що надзвичайні ситуації призводять (можуть призвести) до значних матеріальних втрат. Матеріальні втрати здебільшого є невід'ємною складовою надзвичайною ситуації. При цьому, визначаючи розмір втрат, слід ураховувати не лише матеріальні збитки, але й суб'єктивний чинник, значення якого значно зростає при відшкодуванні моральної шкоди.

Отже, можна констатувати, що негативні наслідки будь-якої надзвичайної ситуації – це порушення нормальних умов життя і діяльності людей, що призводить до виникнення фізичної, матеріальної і моральної шкоди. Така умова характеризує зовнішню сторону надзвичайних ситуацій, тобто те середовище, в якому перебувають і без якого не можуть існувати надзвичайні обставини.

Серед науковців, які у своїх працях розглядають проблеми захисту громадян при надзвичайних ситуаціях, особливе місце належить Б.М. Порфир'єву, який визначав дані ситуації як зовнішньо несподівану, раптово виниклу обстановку, яка характеризується невизначеністю і складністю прийняття рішень, гостроконфліктністю та стресовим станом населення, значними соціально-екологічними й економічними збитками, насамперед людськими жертвами, та внаслідок цього необхідністю великих людських, матеріальних і тимчасових затрат на проведення евакуаційно-рятувальних робіт та ліквідацію

різноманітних негативних наслідків (руйнувань, пожеж тощо) [11, с. 20–21]. Таке визначення, на думку автора, дозволяє розмежувати "ординарні" і надзвичайні ситуації, надзвичайні ситуації і події та інші форми дестабілізації звичайного ходу справ.

Слід зауважити, що дослідник в основному наголошує на окресленні зовнішніх і психологічних ознак. Безумовно, такий підхід заслуговує особливої уваги, тому що розкриває одну з малодосліджених сторін явища. І все ж, незважаючи на наявність двох ознак, існуюче поняття не повністю відображає сучасний стан або окремі події об'єктивної дійсності, які належать до групи надзвичайних ситуацій. На нашу думку, це зумовлено відсутністю у визначенні таких важливих факторів, як першооснова і процедура утворення ситуацій, а також їх змісту, які, у свою чергу, достатньо досліджені Б.М. Порфир'євим.

Крім того, важко погодитись із твердженнями, що надзвичайна ситуація завжди є "зовні не очікувана обстановка, яка виникла раптово...". Аналіз практики дає можливість нам стверджувати, що здебільшого – це закономірна та очікувана подія, що виступає продуктом розвитку "рядових" процесів. Імовірність настання надзвичайної ситуації значно збільшується в умовах техногенно навантаженого регіону – території, що зазнала суттєвого антропогенного впливу, який призвів до значних негативних екологічно небезпечних змін природного ландшафту, характеризується високою ймовірністю виходу з адміністративно-правового режиму повсякденного функціонування окремих територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту.

На думку А.С. Спаського, надзвичайна ситуація має двійсту природу для правовідносин за участі правоохоронних органів на території її, де вона склалася, – виступає як юридичний факт і як юридична умова (остання є більш широким поняттям, обсяг якого охоплює надзвичайну ситуацію як соціальний та юридичний факт). Автор обумовлює, що поглинання юридичною умовою юридичного факту є притаманним тільки для надзвичайних ситуацій: застосування юридичної умови до інших соціальних явищ потребує окремого обґрунтування. Такий підхід дозволив визначити, що за надзвичайних ситуацій домінують вертикальні правовідносини за участі правоохоронних органів, тобто зазначені органи наділяються додатковими повноваженнями щодо обмеження прав та свобод фізичних і юридичних осіб. У свою чергу, деякі горизонтальні правовідносини за їх участі, навпаки, припиняють чи призупиняють свою дію (зобов'язання цивільні, трудові тощо) [12]. Відповідно згаданий автор дає своє визначення надзвичайної ситуації: подія або дія, що несе в собі безпосередню загрозу об'єктам національної безпеки України або велику ймовірність її настання, яка (загроза) потребує оперативних заходів припинення (ліквідації) і є юридичною умовою правовідносин, котру характеризують специфічні сутнісні та юридично-похідні фактори в їх сукупності [12, С. 14].

Отже, надзвичайна ситуація є юридичним фактом, але таким, що виступає саме як вольовий акт, породжуючи процес правового регулювання. Таким вольовим актом може бути і нормативне джерело права.

Пряма вказівка на повноваження органів державного управління щодо встановлення режиму надзвичайної ситуації, у формі окремого правового акта, у законодавстві відсутнє. Є лише вказівки на загальні повноваження органів державної влади України, органів державної влади на місцях та органів місцевого самоврядування у

сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. Водночас органи державної влади активно реалізують свої повноваження у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Важливе значення має питання класифікації надзвичайних ситуацій, яка може проводитися за різними критеріями, а саме за: джерелом виникнення, наслідками, масштабами, ступенем гостроти, сферою прояву тощо.

За джерелом виникнення надзвичайні ситуації можна поділити на зовнішні і внутрішні: міжнаціональні конфлікти, масові безпорядки, стихійні лиха, великі аварії, катастрофи тощо; за масштабами – на глобальні та локальні, що потребують для їх ліквідації вжиття масштабних (евакуація громадян, мобілізація населення тощо) або обмежувальних (заборона продажу окремих видів товарів, проведення зборів, мітингів, демонстрацій тощо) заходів чи заходів, які мають загальний характер або поширюються на окремі категорії осіб чи на деякі об'єкти (установлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування по території, де запроваджено надзвичайний стан тощо); за наслідками – на ситуації, що викликають необоротні, тривалі, тимчасові, істотні наслідки й такі, за яких настають соціально-політичні, економічні, воєнні, екологічні та інші наслідки; за ступенем гостроти – на реальні та потенційні, які потребують запровадження режиму надзвичайного (воєнного) стану терміново і без попередження або з додержанням встановленої законодавством процедури, також і звернення до ініціаторів чи учасників дій, що стали підставою для запровадження надзвичайного стану, з попередженням та вимогою зупинити протиправні дії, погодженням рішення про запровадження надзвичайного стану з органами державної влади тощо; за сферою прояву (з урахуванням походження) – на ситуації воєнного, техногенного, екологічного, природного походження (стихійні лиха), біогенного, зоогенного, фітогенного та соціального характеру; за локалізацією вражаючого фактору чи масштабами задіяних сил і засобів – на глобальні, регіональні, міські, районні (мікрорайонні), об'єктні; за швидкістю розвитку – на ситуації вибухового характеру, швидкоплинні, із повільним розвитком.

Залежно від походження, надзвичайні ситуації розділяються на три типи: штучного походження або антропогенні (включаючи техногенні), природного (природні) і змішаного походження або природно-антропогенні. Перший із зазначених типів включає в себе два класи екстремальних ситуацій: соціально-політичні конфлікти і технологічні катастрофи, другий – стихійні лиха, третій – надзвичайні ситуації комбінованого генезису [11, с. 21, 24].

Як зазначає професор С. О. Кузніченко, антропогенний чинник можна спостерігати в питаннях прогнозування та підготовки до надзвичайних ситуацій. На його думку, особливий інтерес становить питання поділу антропогенних надзвичайних ситуацій на ситуації соціально-політичного, воєнного та техногенного характеру. Часто технічні характеристики таких надзвичайних ситуацій однакові [13, с. 249]. Академік О. М. Бандурка наголошує, що одні й ті ж явища можуть мати різне походження і залежно від ситуації належати до тієї чи іншої групи класифікацій. Так велику пожежу, що виникла внаслідок посухи в лісовому масиві, буде віднесено до явищ природного характеру; пожежу, що виникла в житловому масиві внаслідок підпалу, – до соціально-політичних явищ криміногенного характеру, а пожежу на газовому родовищі – до явищ техногенного характеру [14, с. 350].

Б. М. Порфир'єв висунув ще одну корисну ідею, поділивши надзвичайні ситуації антропогенного характеру на два класи екстремальних ситуацій: соціально-політичні конфлікти і технологічні катастрофи. Крім того, ці ситуації можуть характеризуватися з точки зору їх навмисності, які розподіляються при цьому на навмисні та ненавмисні надзвичайні ситуації. До навмисного типу входять соціально-політичні конфлікти, а в останній – інші три класи надзвичайних ситуацій (стихійні лиха, технологічні катастрофи і "комбіновані" надзвичайні ситуації) [11, с. 21; 24]. Розглядаючи цю класифікацію, можна зауважити, що загальний принцип поділу таких антропогенних надзвичайних ситуацій полягає у внутрішньому психологічному відношенні особи до настання наслідків свого діяння у вигляді надзвичайних ситуацій, тобто за формою вини. Надзвичайні ситуації техногенного характеру виникають із необережності, надзвичайні ситуації соціального характеру (воєнні та соціальні) виникають лише внаслідок умислу людини, а надзвичайні ситуації природного характеру – це завжди казус. Тобто однією з юридичних ознак класифікації надзвичайних ситуацій повинна бути ознака форми вини відповідальної особи [13, с. 250].

Наступна важлива характеристика надзвичайних ситуацій – темпи їх формування (розвитку). За часом, який проходить з моменту виникнення надзвичайної ситуації до її кульмінаційного моменту, всі ситуації можна розділити на "вибухові" та "плавні". У надзвичайних ситуацій першого типу час нерідко обчислюється хвилинами чи секундами – стихійні лиха, деякі види технологічних катастроф (наприклад аварії на АЕС, ТЕЦ, газопроводах, хімічних підприємствах). Для ситуацій "плавного" типу властивий досить тривалий латентний період, що триває іноді десятиліттями [11, с. 24]. Розвиваючи цю думку, С. О. Кузніченко зауважує, що такі явища розрізняються і за періодом нормалізації. Можливі чотири типи аномальних явищ залежно від співвідношення періодів загострення ситуації та нормалізації: перший тип характеризується коротким періодом загострення і коротким періодом нормалізації; другий – коротким періодом загострення, але тривалим періодом нормалізації; третій – тривалим періодом загострення і коротким періодом нормалізації; четвертий – тривалим періодом загострення та тривалим періодом нормалізації [13, с. 250].

До ще однієї характеристики надзвичайних ситуацій належать масштаби впливу та наслідки, включаючи як просторові, так і соціально-екологічні й економічні (людські і матеріальні втрати, деградація екосистем) аспекти. За цією ознакою ситуації можна розділити на п'ять типів: локальні, субнаціональні, національні, регіональні та глобальні [11, с. 25].

Регулятивний потенціал права і процес його реалізації залежать від ряду характеристик надзвичайних ситуацій, які можуть виражатися в емпіричних показниках, серед яких: число постраждалих і загиблих людей; розмір матеріальних збитків; вплив на функціонування систем життєзабезпечення населення і галузей народного господарства; можливість виконання робіт із ліквідації наслідків і наявність необхідних для цього людських, фінансових, матеріальних, а також інформаційних ресурсів; параметри безпосередньо вражаючого фактору, причини появи вражаючого впливу; масштаби поширення; швидкість розвитку; відомості про сили і засоби, які беруть участь у запобіганні та ліквідації надзвичайної ситуації; відомості, що визначають вид робіт із ліквіда-

ції надзвичайної ситуації, також і рятувальні, аварійні, евакуація населення тощо. Перераховані показники дозволяють отримати майже достовірну інформацію про масштаб надзвичайних ситуацій та розмір їх негативних наслідків і на підставі цього визначити комплекс заходів, необхідних для усунення останніх. З усього обсягу застосовуваних заходів важливе і, мабуть, найголовніше значення належить заходам правового характеру.

Отже, нормативно-правовий підхід до визначення поняття "надзвичайна ситуація" дозволяє виділити його основні ознаки.

По-перше, надзвичайна ситуація – це порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті критичної інфраструктури або території.

По-друге, будь-яка надзвичайна ситуація призводить (або може призвести) до настання негативних наслідків, а саме: загибель людей та (або) матеріальні втрати.

Підбиваючи підсумок висловленому, слід наголосити, що в умовах виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру, крім вищевказаних суспільних відносин, у змісті громадської безпеки виникають такі специфічні види правовідносин:

1) необхідність держави вчиняти дії, спрямовані на забезпечення громадської безпеки в умовах надзвичайної ситуації (відносини між органами державної влади, відповідальними за ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації, і органами, що забезпечують громадську безпеку; між органами державної влади, що забезпечують громадську безпеку, і фізичними та юридичними особами, які перебувають на території, де виникла надзвичайна ситуація, і на суміжних територіях);

2) необхідність держави в особі державних органів і посадових осіб реагувати на порушення у сфері забезпечення громадської безпеки в умовах надзвичайної ситуації (відносини щодо захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які перебувають на території, де виникла надзвичайна ситуація);

3) необхідність застосовувати встановлені законом заходи державного примусу в разі порушення громадської безпеки в надзвичайній ситуації (відносини щодо притягнення до юридичної відповідальності за порушення громадської безпеки за умов виникнення надзвичайної ситуації; щодо притягнення до юридичної відповідальності посадових осіб, які перевищили надані їм повноваження з питань гарантування громадської безпеки в умовах виникнення надзвичайної ситуації).

Література

1. Дубовик О. Л. Механизм действия права в чрезвычайных ситуациях / О. Л. Дубовик // Обеспечение безопасности населения и территорий (организацион-

но-правовые вопросы). – М., 1994. – С. 3-19.

2. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 34-35. – Ст. 458.

3. Брушлинский Н.Н. Проблемы создания и функционирования аварийных служб / Н. Н. Брушлинский, В. П. Семиков // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – 1990. – Вып.1. – С. 16 – 19.

4. Пригожин А.И. Социодинамика катастроф / А. И. Пригожин // Социологическое исследование. – 1989. – № 3. – С. 24-27.

5. Василькевич Л.И. Чрезвычайная ситуация: определение и сущность / Л.И. Василькевич // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – 1991. – Вып. 6. – С. 48-51.

6. Комарницький В. М. Екологічне право [Текст] : навч. посіб. / В. М. Комарницький, В. І. Шевченко, С. В. Єлькін. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 226 с.

7. Волошин С. М. Нормативно-правове забезпечення техногенно-природної безпеки / С. М. Волошин // Надзвичайна ситуація. – 2000. – № 1. – С. 33-35.

8. Новий тлумачний словник української мови / Укл. Яременко В.В., Сліпушко О.М. в 3-х т. – Т. 2 (К – П). – К. : Аконті, 2006. – 928 с; Т. 3 (П – Я). – К. : Аконті, 2006. – 864 с.

9. Абрамов В.Ю. Страхование: теория и практика / В.Ю. Абрамов. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 512 с.

10. Зинченко С.А. Юридические факты в механизме правового регулирования / С. А. Зинченко. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 152 с.

11. Порфирьев Б. Н. Организация управления в чрезвычайных ситуациях: (Проблемы предотвращения и сокращения масштабов последствий технологических и природных катастроф) / Порфирьев Б. Н. – М.: Знание, 1989. – 64 с.

12. Спаський А.С. Сутність поняття "правовідносини за участю органів внутрішніх у надзвичайних ситуаціях" / А.С. Спаський // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. – №3. – С. 162-166.

13. Кузніченко С. О. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель : Монографія / С. О. Кузніченко. – Сімферополь: КРП "Вид-во "Кримнавчпеддержаввидав", 2009. – 500 с.

14. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підруч. / Бандурка О. М. – Х.: Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.

Курбанов Я.Л.,

аспірант ОДУВС

Надійшла до редакції: 13.08.2015

УДК 351.811.113(477)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ В УКРАЇНІ

Присяжнюк А. В.

У запропонованій статті досліджуються питання вдосконалення адміністративно-правового забезпечення перевезення пасажирів автомобільним транспортом в Україні. Запропоновано окремі заходи ефективного функціонування ринку пасажирських перевезень, укрупнення автомобільних перевізників і створення

мережі базових автотранспортних підприємств, що, у свою чергу, забезпечить модернізацію автотранспортної системи України.

Ключові слова: пасажирські автомобільні перевезення, адміністративно-правове забезпечення, шляхи вдосконалення перевезення пасажирів автомо-

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС